

Светослав Цеков

ПРИЧИНИ ЗА СВИКВАНЕ НА ТРУЛСКИЯ (ПЕТО-ШЕСТИЯ ВСЕЛЕНСКИ) СЪБОР (691-692 г.)

Abstract: Svetoslav Tsekov, *Reasons for Convening the Trullo Council (691-692)*.

In 691-692, a church event of great importance was convened and held. This council, known historically as the “Trullan” or “Quinisext” Council, took its name from the hall where it was held in the Imperial Palace in Constantinople. It is also referred to as the Fifth-Sixth Ecumenical Council because it was convened to address church canons that had not been established at the Fifth and Sixth Ecumenical Councils due to the tense political situation of the time. The Fifth Ecumenical Council was convened to address the “dispute over the three heads” and aimed to unite Orthodox Christians with the Monophysites, a group that had caused significant internal division in Byzantium after the Fourth Ecumenical Council. This report examines the reasons that led to the convening of the Fifth Ecumenical Council and explores why no church canons were established at that council, despite the Church’s pressing needs. The lack of canons was attributed to the political situation in the empire during the council’s proceedings. The Fifth Ecumenical Council did not achieve the intended unification of Orthodox Christians and Monophysites. Consequently, Patriarch Sergius I of Constantinople (610-638) developed a new doctrine known as monothelitism, which taught that Jesus Christ had two natures but only one will. This doctrine eventually led to the need for the Sixth Ecumenical Council, which was convened amid a tense external historical environment and internal divisions within the empire. Due to these circumstances, no canonical rules were established at the Fifth and Sixth Ecumenical Councils, creating a need for a new council to draft them. This opportunity arose in 691 when Emperor Justinian II convened a council in the same vaulted hall where the Sixth Ecumenical Council had met. The emperor’s aim was to legitimize the Trullan Council as a continuation of the Sixth Ecumenical Council, in a more favorable historical and political context for the empire.

Keywords: *Trullo Council; Fifth-Sixth Council; Emperor Justinian II, Canon Law, Church Canon, Church History*

Настоящият доклад е опит да се опишат накратко причините, довели до свикването и провеждането на Трулския събор през 691–692 г. От гледна точка на настоящото и на историята, трудно бихме могли да разберем и да пресъздадем в пълнота причините, довели до организирането на това църковно събрание, проведено се през 691–692 г. За да добием представа, необходимо е първо да обясним какво представлява самият Трулски събор, наречен още и Пето-шести вселенски събор.

Според едно от мненията, наименованието „Трулски“ идва от залата, в която се провел съборът¹. Това била сводеста зала, наричана „трулло“ или „трулум“, в която се провел и Шестият вселенски събор. Предвид това Шестият вселенски събор също носи наименованието „Трулски“. Според друго мнение „Трулски“ идва от името на императорския дворец „Трулум“², в който се провело църковното събрание.

Още съборът се нарича „Пето-шести вселенски събор“. Това идва от самото предназначение на събора и насочеността му. На Пето-шестия вселенски събор не се обсъждали никакви догматически въпроси, защото това било сторено на провешите се преди това Пети и Шести вселенски събори. На тях обаче не се приели никакви канонически разрешения, а само догматически, съпроводени с осъждания на определени лица и произведения. Поради това се взело решение за свикването и организацията на последващ събор, който да се занимае с приемането на канонически постановления по много от въпросите на вярата. С този събор се допълнила „празнината“, която оставили Петият и Шестият вселенски събори, тъй като те не формулирали нито едно каноническо определение. Предвид това и наименованието му е „Пето-шести вселенски събор“ и се приема за допълнение на предходните два.

За да добием представа за причините, довели до необходимостта от провеждането на събора, следва да се върнем двеста и петдесет години назад – във времето на Халкидонския събор – и да проследим причините за свикването на следващите два събора. Четвъртият вселенски събор, провел се през 451 г., се отличава с голямо множе-

¹ Малицки, П., *История на християнската Църква*. Т. 2, София, 2001, с. 116.

² Quinisext Council: <https://www.britannica.com/event/Quinisext-Council> (28.04.2020)

ство присъстващи и упълномощени епископи – 630³. Първоначално съборът бил свикан в Никея от новите владетели на Римската империя – Пулхерия (сестрата на починалия император Теодосий II) и пълководеца Маркиан, за когото Пулхерия се омъжила след смъртта на брат си. Но оттам съборът бил преместен в Халкидон, за да може императорът да има точни сведения за него; на него било осъдено монофизитството и била приета точна догматическа формулировка, с която се давало положително обяснение на Христос като Бог и човек, а с нея се отхвърляли всички христологични ереси до този момент. На този събор бл. Теодорит подписал вероопределенията и произнесъл анатема срещу Несторий, с което бил реабилитиран и възстановен на своята катедра. Още Ива Едески бил възстановен и му била възвърната епископската катедра. Това всъщност положило основите за „антиправославно“ тълкуване на Четвъртия вселенски събор. Партията на монофизитите започнали да твърдят, че Четвъртият вселенски събор е възобновил несторианската ерес, тъй като на него били признати за православни споменатите по-горе бл. Теодорит и Ива Едески, които някога защитавали Несторий. Предвид това един таен монофизит Теодор Аскидас предложил на император Юстиниан I (527-565) да свика Пети вселенски събор, на който да се произнесе анатема срещу Ива Едески, бл. Теодорит и главният виновник за ереста на несторианите – Теодор Мопсуестийски⁴. Това било прието от страна на император Юстиниан I и той започнал да организира свикването на събор⁵. За предисторията и самото свикване и провеждане на събора подробно пише проф. д-р Александър Омарчевски в своята книга *Религиозната политика на император Юстиниан I (527-565) /църковно-историческо изследване/*, където можем да проследим множеството политически и исторически вълнения, съпроводили свикването и провеждането на Петия Вселенски събор, на които няма да се спираме в детайли сега. Той бил открит на 05.05.553

³ Малицки, П., *Цит. съч.*, с. 98.

⁴ Подр. вж. Риболов, Св. *Изворът на асирийското и халдейското християнство. Сотириология и христология в съчиненията на Теодор Мопсуестийски (352-428)*. София: Изток-Запад, 2013, 53–63.

⁵ Подр. вж. Омарчевски, Ал. *Религиозната политика на Юстиниан I (527-565)*, София: УИ. 2004.

г. в Константинопол. Съборът останал известен и с името си „Събор за трите глави“, тъй като на събора се обсъждали произведения на трима души – Теодор Мопсуестийски, Ива Едески и блаж. Теодорит. Освен това още през 544 г. император Юстиниан I обнародвал свой указ, който съдържал три глави, всяка една от които осъждала всяко едно от посочените по-горе три лица.

Петият вселенски събор представлява прецедент в историята на свикването на съборите. Това е първият събор, който не се свиква по повод на появила се ерес, а е опит да се умиротвори Църквата от вълненията, след провеждането на Четвъртия вселенски събор. Самото свикване, както посочихме по-горе, е по инициатива на император Юстиниан I, който желаел изключително много единството на Църквата, така, както е било желано това единство от Константин Велики през време на управлението му⁶. Предложението на тайния монофизит Теодор Аскидас да се произнесе анатема срещу „трите глави“ изглеждало доста примамливо за император Юстиниан, който смятал това да донесе искания от него мир в Църквата или поне така му било изложено.

В крайна сметка Петият вселенски събор бил проведен, но не завършил по начина, по който искали монофизитите. Последните се надявали на този събор да бъдат осъдени Ива Едески и бл. Теодорит Кирски, които били признати за православни от Четвъртия вселенски събор и с това да „подкопаят“ основите, на които стояло Халкидонското вероопределение и се осъждало монофизитството. Но в действителност на събора бил осъден само Теодор Мопсуестийски и неговите съчинения, а Ива Едески и бл. Теодорит били засегнати само по отношение на някои техни текстове против св. Кирил Александрийски. Били осъдени само онези техни съчинения, които са писани в защита на Несторий и от които самите те се отказали на Четвъртия вселенски събор. Освен това с Петия вселенски събор били потвърдени решенията на предните четири вселенски събори. При закриването на събора император Юстиниан I утвърдил съборните определения. Тези определения били признати и от Римския папа Ви-

⁶ Подр. вж. Омарчевски, Ал. *Свети император Константин Велики (337-306)*, София: УИ. 2016.

гилий, който не взел участие в заседанията на Петия вселенски събор, макар да се намирал в Константинопол, тъй като не знаел коя страна да заеме и много пъти променял своята позиция⁷. Западът обаче не бил представен в голямо мнозинство на събора, поради което дълго време не искал да признае този събор за вселенски и да приеме определенията му. Вероятно поради напрегнатата политическа обстановка по свикването и провеждането на събора, както и малобройността на представените западни епископи, този събор се ограничил само с решенията, с които осъждал трите глави и не приел никакви догматически формулировки, както и канонически разрешения.

Петият Вселенски събор не успял да сложи край на монофизитската ерес, както не успял да направи това и Четвъртият Вселенски събор. Император Юстиниан правил и други опити, като прилагал дори и сила, но това не дало резултати. Монофизитската ерес откъснала много хора от православието, появили се и различни монофизитски секти – на яковитите (по името на монах Яков, който организирал в църковни общини монофизитите в Сирия), коптите в Египет, които съставлявали многобройно население (около шест милиона души) приели монофизитството, арменския разкол, който се появил поради лош превод на вероопределенията на Халкидонския събор и т.н. В самата империя имало множество монофизити, което водило по необходимост до разделение между поданиците в империята, нещо, което отслабвало вътрешните ѝ сили.

През 610 г. на императорския трон се възкачил император Ираклий. През неговото управление империята била подлагана на множество изпитания. Освен вътрешното разделение поради религиозните въпроси, империята била нападана от арабите от една страна, а от друга настъпвали и персите. В такава обстановка необходимо било вътрешно разбирателство между поданиците. Тази необходимост вдъхнала живот на една нова ерес – монотелитството, което учело за една воля в Богочовека Христос.

Христо Стоянов относно подготовката и свикването на Шестия вселенски събор, публикувана в списанието *Духовна култура* 2 през 1982 г. Той обособява две версии за възникването на монотелитство-

⁷ Омарчевски, Ал. *Религиозната политика*, 97–108; 120–122.

то като ерес. Според едната през 622 г. император Ираклий отсяда в гр. Теодосиополис (дн. Ерзурум, дн. в Турция), тъй като водел военна кампания срещу персите на границата на империята и Армения. При престоя в града, император Ираклий се срещнал с Едески епископ, известен като Павел Едноокия, който бил водач на монофизитите-севериани. При срещата с този епископ император Ираклий влязъл в спор с него и защитавайки вероопределенията на Халкидонския събор, използвал израза за една воля и едно действие у Богочовека Христос. Това впоследствие се превърнало в лого на монотелитите. Тази версия защитава Константинополския патриарх Сергей в свое писмо до римския папа Хонорий I, с което прехвърля вината за появата на монотелитската ерес изцяло на владетеля в опита му да намери компромисен вариант и да помири православните с монофизитите.

Другата версия, която описва Стоянов, е изградена въз основа на запазен в писмена форма диспут между преп. Максим Изповедник и Константинополския патриарх Пир, проведен през м. юли 645 г. в Африка пред множество епископи. От този диспут става ясно, че родоначалник на монотелитската ерес всъщност е самият Константинополски патриарх Сергей, който няколко години преди цитираната по-горе среща на император Ираклий с Павел Едноокия, се заел с теоретическа подготовка на своята ерес, като междуременно намирал и съмишленици, както например намерил подкрепа в лицето на Теодор Фарански. Последният счел за допустима употребата на словосъчетанието за една воля и едно действие на Христос. Потвърждение за това, че патр. Сергей трасирал пътя на монотелитската ерес преди срещата на император Ираклий с Павел Едноокия, се намира и в актовете на Шестия вселенски събор. Отците на събора отбелязали, че Сергей бил положил началото на тази заблуда, с което подтикнал към заблуда и Теодор Фарански, с единствена идея за помирение на монофизитите с православните⁸. Христо Стоянов застъпва втората версия като по-вероятна, предвид наличието на изворни известия, че най-късно до 619 г. теоретическата подготовка на монотелитството била завършена.

⁸ Стоянов, Хр. „Подготовка и свикване на Шестия Вселенски събор“, *Духовна култура* 2 (1982), с. 13.

Която и версия да вземем, безспорен за нас остава фактът, че появата на тази ерес е следствие от опитите да се помирят монофизитите и православните. Тази ерес е плод на политически мъдрувания „как вълкът да остане сит и агнето цяло“ чрез прилагането на различни компромиси и отстъпки. Но тези политически мъдрувания и стремежи за достигане на църковен мир и единство, всъщност довели само до нови вълнения в империята и нови главоболия за Църквата.

Разпространяването на монотелитството като компромисен вариант на монофизитството и православието, било доста успешно и в началото били привлечени множество последователи. Били скрепени унии между православните и монофизитите, като например унията с арменците, която обаче не продължила дълго, тъй като местното население обвинило католикос Езра и другите делегати, сключили унията с православните, че са изменили на праотеческата вяра. Така било изпратено писмо на арменските делегати до Константинопол, с което отрекли унията и вероопределенията на Халкидонския събор. От друга страна, унията на православните с монофизитите от Александрия също се крепяла на много слаба и нестабилна основа. В Александрия имало палестински монах на име Софроний, който молел Александрийския патриарх Кир да отхвърли учението за едно действие в Христос. Тази молба естествено била отхвърлена, а Софроний бил изпратен и при Константинополския патриарх Сергей, който защитил монотелитската си позиция и посъветвал младия ревнител Софроний да не смущава църковния мир. Но това било временно, тъй като впоследствие този млад ревностен монах бил избран за Йерусалимски патриарх през 634 г. По необходимост новоизбраният патриарх Софроний издал „Съборно послание“, като се подписвало от всички членове на Постоянния събор, в което Софроний изложил изцяло православно учение за двете воли и действия в Христос. За жалост Софроний починал през 637 г., което дало възможност император Ираклий да обнародва „Изложение на вярата“ през 638 г., с което да призове всички християни да се придържат към монотелитското разбиране за Христос. Малко след това обаче починали двамата най-авторитетни поддръжници на монотелитството – Константинополския патриарх Сергей и Римският папа Хонорий I. През 641 г. починал и

император Ираклий, а на негово място застанал синът му Константин II. Срещу монотелитското „Изложение на вярата“ от император Ираклий се надигали все повече гласове, поради което императорът издал сурови закони да се преустановят споровете за действията и воите у Христос. Това било временно разрешение на проблема, тъй като след смъртта на Константин II отново се надигнали спорове между православни, монофизити и монотелити. Новият император Константин IV Погонат се показал значително по-толерантен по верските въпроси и при надигания се спор, той се обърнал към папа Домн с молба да изпрати няколко граждани и до дванадесет епископи, които да обсъдят догматическите въпроси. Писмото на императора пристигнало в Рим и било връчено на приемника на Домн – папа Агатон, който се отнесъл много сериозно и веднага свикал събор в Рим, на който се определили делегатите, които да отидат в Константинопол и да вземат участие в дискусиата по догматическите въпроси за броя на воите и действия в Христос. Римските делегати пристигнали в Константинопол на 10 септември, 680 г. и били тържествено посрещнати. Междувременно Константинополският патриарх Георгий получил разрешение да свика събор на подведомствените си митрополити, за което били известени Антиохийската, Александрийската и Йерусалимската патриархии.

На 07 ноември, 680 г. бил открит събор в Константинопол, който в течение на работата се разраствал все повече и повече. На последното осемнадесето заседание броят на присъстващите бил 177, за което свидетелстват подписите им⁹. Този събор не е бил замислен като Вселенски, но по Божия воля вероопределенията на последното заседание били подписани от представители на всички поместни Църкви, с което получил статут на вселенски събор. Според Петър Малицки съборът бил свикан в Константинопол като Вселенски от император Константин IV Погонат, като към края на събора отците били на брой 153¹⁰. Съборът продължил една година и бил закрит на 16 септември, 681 г. с тържествено провъзгласяване на догматичната формулировка за двете воли и действия на Исус Христос.

⁹ Пак там.

¹⁰ Малицки, П., *История на християнската Църква*. Т. 2, София, 2001, с. 114.

Характерното за Шестия вселенски събор е, че на този събор държавната власт не се е намесвала при протичане на съборните заседания. Дори императорът след подписа си написал: „прочетохме и се съгласихме с това“¹¹. Освен това този събор е сложил край на монофизитския спор, утвърдил авторитета на Четвъртия вселенски събор и допълнил неговите вероопределения, с което сложил край на христологичните ереси и в пълнота разкрил догмата, учението на Църквата за Богочовека Иисус Христос.

Посочените исторически сведения ни дават възможност да направим няколко извода за свикването и протичането на Петия и Шестия вселенски събори. На първо място, монофизитството е внесло изключително сериозно разделение между християните, което продължило дълго време. Дори и днес има милиони християни, които изповядват монофизитското заблуждение като единствено правилна вяра. На второ място, правени са всякакви опити в продължение на повече от двеста години да се обединят православни и монофизити, дори и с цената на нова ерес, но и това не дало успешен резултат за постигане на политическо обединяване. В заседанията на Шестия вселенски събор държавната власт не взима участие при различните догматически формулировки и това довежда накрая до тържество на Православието.

Обрисуваната историческа и политическа картина ни довежда до навечерието на 691 г., когато бил свикан така наречения Трулски събор, известен и като Пето-Шести вселенски събор. Както посочихме по-горе, на Петия и на Шестия вселенски събори не са се приели никакви канонични разрешения предвид изключително напрегнатата обстановка на тези събори и представителството на различните поместни Църкви. Поради тези причини през царуването на император Юстиниан II било взето решение за организирането и провеждането на църковен събор, който се занимавал само с изработването на канонични разрешения, които се считат за част от Петия и Шестия вселенски събори. В навечерието на Трулския събор е имало голяма необходимост от изработването на канонически правила, които засягат живота на Църквата и богослужението. Необходимостта

¹¹ Поснов, М., *История на християнската Църква*. Т. 2, София, 1993, с. 314.

от свикване на събор и изработване на правила, които да важат за цялата Църква, а също така и да се уеднаквят множество различни църковни практики в поместните църкви, довела до провеждането на вселенски събор. На него били изработени най-много канонически правила от всички вселенски събори – 102 на брой. Било направено и обобщение на постановеното от предходните събори.